

“Soome kooli saatuse määravad otsustajate väärtushoiakud,” nendib Kari Uusikylä.

Mis saab Soome koolist

K a r i U u s i k y l ä

Kasvatusteaduste doktor, Helsingi ülikooli professor

Kõige tugevamad konkureerijad kasvavad nendest lastest, kes on avastanud oma anded turvalises ja innustavas koolikeskkonnas.

Soome koolikorraldust peetakse maailmas praegu eeskujuks, Soomet peaaegu haridusparadiisiks. Põhjus on teadagi PISA – OECD liikmesmaade põhjalik uurimus, mis iga kolme aasta tagant selgitab õpilaste oskusi argieluga seotud ülesannetega. Need mõõdvad õpilaste lugemisostkust, matemaatika ja loodusainete valdamist ning probleemide lahendamist.

2003. aastal osales PISA uuringus 30 OECD maad ja 11 muud riiki. Soomest osales 5796 juhuslikult valitud 15-aastaselt 9. klassi õpilast 197 koolist. Nagu 2000. aastal, nii olid Soome lapsed ka 2003. aastal PISA uuringu parimad lugejad. Loodusainetes ja matemaatikas saavutas Soome 2003. aastal parema koha kui kolm aastat varem. Hea lugemistulemus oli ootuspärane, aga meeldivalt üllataski just see, et 2003. aastal olid 15-aastaselt soomlased ka matemaatikas koos Korea, Hollandi ja Jaapani lastega OECD maade parimaste seas. Soomest rohkem punkte said vaid Hiina ja Hongkongi lapsed. Loodusainetes jagas Soome Jaapaniga esikohta. Probleemide lahendamises tulid Soome lapsed Korea järel teiseks.

Soome poiste ja tüdrukute saavutused erinevad PISA testis suhteliselt vä-

he. Arvatavasti on tüdrukute suurem kohusetundlikkus ja kiirem psühhofüüsiline areng põhjus, miks murdeea lõppfaasi jõudnud õpilaste puhul on tüdrukute keskmine poiste omast mõnevõrra parem.

Õpilaste edukus koolis sõltub paljuski nende kodudest. Näiteks matemaatikas saavutasid kõige paremaid tulemusi sotsiaalmajanduslikult kõrgemasse klassi kuuluvate perede lapsed. Samas oli Soomes seos õpilaste tulemuste ja nende vanemate ameti vahel osalevatel maadest kõige väiksem – kõige vaesemasse neljandikku kuuluvate perede laste tulemused olid Soomes paremad kui OECD maade keskmine.

Miks on Soome PISA testides edukas?

Pean Soome edu eelduseks eelkõige seda, et kõik Soome lapsed käivad üheksa esimest kooliaastat ühesuguses põhikoolis. Iga Soome laps on saanud alates 1970. aastast teiste lastega võrdset head õppimisvõimalused, sõltumata oma kodu jõukusest või elukohast. Enne seda oli Soomes selekteeriv kool: üks osa õpilasi jätkas pärast neljandat klassi akadeemilisi õpinguid, teine osa asus ametit õppima.

Teine põhjus on, et Soomes koolitatakse õpetajaid magistritasemeni, akadeemilise haridusega professionaalideks. Soomes pürrib õpetajaks ka palju andekaid ja õpetajatööd väärtustavaid noori. Näiteks klassiõpetajaks saab vaid iga kuues soovija.

Vana koolikorralduse puhul määras laste õpingute kestuse vanemate jõukus, lisaks mõningad eelarvamused. Paljud näiteks uskusid, et suur osa lastest on nii andetud, et ei suuda õppida võõrkeeli, loodusaineid või matemaatikat. Nüüd on PISA uuringu tulemused need eelarvamused kummutanud.

Mis ohustab Soome kooli?

Edule vaatamata on Soome põhikooli kogu tema olemasolu vältel kritiseeritud. Põhiline kriitika on tulnud majandusrikkondadest. Ka mõned professorid on nõudnud Soome haridussüsteemi muutmist, väites, et praegune süsteem on viinud alla Soome teaduse taseme, eriti matemaatikas ja loodusteadustes. Soome kool on paljude kriitikute meelest liiga kerge ja seal olevat vähe konkurentsi.

Õpetajad ja kasvatusteaduste õppejõud on praegust põhikooli siiski üksmeelselt kaitsnud. Ka PISA head tulemused on kriitikat oluliselt summutanud.

Samas on siiski põhjust karta, et juba lähiaastatel hakatakse Soomes taas tõhusamat ja konkurentsivõimelisemat kooli nõudma.

Kool on osa ühiskonnast ja selle väärtustest. Kui ühiskonnas pääsevad esikohale nn kõvad väärtused (raha, majandus, konkurentsivõime), allutatakse nendele ka kool. Kahjuks ei suuda kõvade väärtuste esindajad uskuda, et kõige tugevamad konkureerivad kasvavad lastest, kes on avastanud oma anded turvalises ja innustavas koolikeskkonnas.

Kas tulevikus otsustab raha?

Soome probleem on paljude laste halb enesetunne, seda ka väliselt heades kordudes. Üks ema on kirjutanud ajalehele: "Väikeses ja rahulikus maakoolis, kus mu lapsed kolmandat aastat õpivad, on silmatorkavate arenguhäiretega lapsi, kes vajavad kiiresti abi. Kahjuks ei ole meie piirkonnas koolipsühholooge ja neid lapsi ei viida isegi uuringutele. Ei tahaks kogeda Soomes selliseid koolitragöödiid, nagu neid on ette tulnud USA-s."

"Kas tegemist on ühiskonna või üksikisikute haigusega?" küsib teine kirjasatja. "Kui keda tahes võib vahetada kelle tahes vastu, ei ole ime, et masendus levib epideemiana. Järjest rohkem minnakse pensionile psüühilistel põhjusel. Masenduse erivormid on paanika ja söömishäired. Paanika all kannatajad on lapsepõlves tihti kogunud, et nad ei saa oma vanematelt seda emotsionaalset tuge, mida vajavad. Kui puudub elementaarne turvalisus, tuleb tänapäeva pidevalt muutuv maailmas taluda pingeid, mis tekitavad tunde, et elu on kontrolli alt väljunud ja pole jõudu olukorda parandada. Nii püütaksegi söömisega kompenseerida armastuse puudumist ja külma ühiskonna tühja tunnet. Teine suur psüühilist valu tekitav probleem on üksindus. Seegi on kujunemas epideemiaks. Paljudel lastel pole keegi nende elust tõsiselt huvitatud. Tunne, et sa pole kellegi jaoks tähtis, on muserdav."

Rikas Soome on muutumas kõvade väärtuste maaks. Rahvas, kes kohtleb oma lapsi halvasti, on kultuuritu ja julm, ehkki võib majanduses, teaduses ja konkurentsivõime olla maailmas esikohal. Kui jõukal maal ei jätku raha lastepäe-

vakodude ja koolide jaoks või tõsiste psüühikahäiretega laste ja noorte raviks, näitab see, et raha tahetakse kasutada "millekski tähtsamaks".

Viimase kümne aasta jooksul on Soome põhikooli rahastamine tunduvalt vähenenud. Ülisuurtes klassides on õpetajate kannatus katkemise piiril, kuid õpilaste hulka lisandub pidevalt erivajadustega lapsi. Õpetajad küsivad põhjendatult: "Miks koole kinni pannakse? Miks ei jätku rikkas Soomes raha õpikute ja raamatute ostmiseks?"

Soomes avalikustatakse nüüd koolide edukuse pingerid. Tekib küsimus, kas Soomegi tulevad erakoolid. Kuhu tahetakse põhikooli survestamisega jõuda?

USA uurijate David C. Berlineri ja Bruce J. Biddleni teoses "The Manufactured Crisis", 1996, tutvustatakse nn uusliberalistlikku hariduspoliitikat. Seal, kus kõike määrab turg, jagunevad inimesed nendeks, kellel on raha laste koolitamiseks, ja nendeks, kes pudenevad ühiskonna äärealadele. Raamatus osutatakse uurimisandmete põhjal, et väited USA väikeste vallakoolide taseme jätkuvalt halvenemisest ja sealsete õpilaste rumalamaks muutumisest on valed. Kooli saavutusi ei määra tema asukoht, vaid see, kui palju on koolile raha eraldatud, tõdeavad raamatu autorid. USA-s eraldatakse eri osariikides koolidele raha väga erinevalt. Erakoolides on tavaliselt kõike küllalt, vaesemates rahvakoolides (*public schools*) ei leidu aga hädavajalikkugi. Ja ka koolide tase on USA-s väga erinev.

Kui Soomes ei jätku raha (õigemini tahtmist) oma koole piisavas mahus finantseerida, on tulevikus oodata eri tasemega koolide teket ja õpitulemuste halvenemist. Jõukamad inimesed hakkavad siis asutama linnade tühjaks jäänud koolimajadesse erakoole, nagu lastepäevakodudega ongi juba proovitud teha.

Tarbija olevat kuningas. Kuidas näeks selle loosungi rakendamine välja lennukis? Kas see, kes ei taha istuda istmeid täistuubitud lennukis, jalad konksus, ostab oma jalgadele ruumi juurde? Kas Soome tahab sellist mõtteviisi soosida?

Inimese tasakaalustatud arengut, mida Soome kooliseaduses taotletakse, tuleks võtta tõsiselt. Tähtis on luua igale õpilasele turvaline ja innustav õpikeskkond, et iga laps saaks hakata endasse usku- ma ja avastaks oma parimad anded.

Ameerikaliku testitööstuse toomine Soome kooli ja koolide edukuse pingevõrdade avalikustamine müüb hästi, kuid kahjustab kooli. Loomulikult on vaja õpilaste ja koolide tulemusi hinnata, kuid hindamine peab olema õppijate arengu teenistuses, mitte tembeldama koole ning õpilasi avalikult ja asjatult headeks ja halbadeks.

Koolide konkurentsi suurendamise ja õpilaste selekteerimise asemel tuleb mõelda rohkem õpetajale. Õpetajast tuleb pidada lugu kui professionaalset, kes tunneb lapse psüühika arengu seaduspärasusi ja teeb väga nõudlikku tööd. Tuleb püüelda sinna poole, et iga õpetaja oleks lapsele turvaline täiskasvanu, kes oskab kuulata, olla lähedal ja kehtestada lapse õigustele ja kohustustele tema vanusele vastavad piirid.

Kuhu edasi?

Andekusel on palju liike. Sellega arvestamine ja õpilaste loovuse toetamine peaksid olema Soome kooli arengu järgmised eesmärgid. Õppe konkreetsem planeerimine peab jääma siiski endiselt õpetajatele ja selle ala teadlastele, kes teavad, kuidas inimene areneb, kuidas laste ja noorte andekus ning loovus avastatakse, kuidas ka nõrgemad taimed hakkavad kasvama ja õitsema. Lastelt tõhusust nõudes ja neid konkurentsi hirmutades ei kasvata me tõhusaid ega konkurentsivõimelisi täiskasvanuid, vaid palju tõenäolisemalt masendunud inimesi, kes ei loo midagi uut.

Rahva haritus, inimeste õnnelikkus ja ühiskonna konkurentsivõime sõltuvad väga suurel määral õpetajatest ja haridussüsteemist. Lõplik vastutus lasub aga poliitikutel, kes teevad põhimõttelisi valikuid.

Missugune on inimene oma põhiolemuselt? Missuguseid arenguetappe läbib laps täiskasvanuks? Missugune inimene on hea inimene? Missugune ühiskond on hea ühiskond? Need on mõned olulisemad küsimused otsustajatele. Kui nendele on vastatud, võib hakata arutama tõhusa õppimise eelduste üle.